

- 7 John Ashbery and Frank O'Hara /in/ "Journal of Modern Literature," 1976, no. 3, p. 438.
- 8 Quoted by M. Perloff in Frank O'Hara: Poet Among Painters, Univ. of Texas Press, Austin, 1979, p. 22.
- 9 The American 1960s. Imaginative Acts in a Decade of Change, Iowa State Univ. Press, Ames, 1980, p. 35.
- 10 Quoted by M. Perloff in Frank O'Hara, p. 22.
- 11 Cf. M. Perloff, Frank O'Hara, p. 23.
- 12 Frank O'Hara, p. 116.
- 13 Op. cit., p. 41.
- 14 O'Hara on the Silver Range /in/ "Contemporary Literature," 1976, no. 2, p. 257.

Małgorzata Matecka

Wincenty Wieriesajew w krytyce rosyjskiej i radzieckiej. Stan i perspektywy badań.

Wincenty Wieriesajew /1867-1945/, pisarz rosyjski polskiego pochodzenia, był jednym z ciekawszych przedstawicieli nurtu realistycznego w literaturze rosyjskiej końca XIX i początku XX wieku.

Trwająca ponad pięćdziesiąt lat twórczość literacka Wieriesajewa przypadła na okres burzliwych przemian społecznych w Rosji, zapoczątkowanych powstaniem pierwszych organizacji marksistowskich, a zakończonych zwycięstwem Rewolucji Październikowej. Były to jednocześnie lata żmudnych poszukiwań i głępkich przewarstwowań rosyjskiej myśli ideowo-estetycznej i społeczno-politycznej. Twórczość Wieriesajewa wpisana w warunki nurtu rosyjskiego życia polityczno-kulturalnego owej epoki, wnosi wiele istotnych elementów uzupełniających do późniejszego i głębszego zrozumienia niektórych zjawisk historycznoliterackich Rosji przełomu XIX i XX wieku.

Spuściłna pisarza, zgodnie z opinią krytyki rosyjskiej, stanowić swoją kronikę życia umysłowego w Rosji na przełomie dwóch wieków¹. Najbardziej znane jego utwory: Na bezdrożu, Na wojnie, Zwierzenia lekarza, Żywe życie - wernie odzwierciedlają społeczne i ideowe poszukiwania inteligencji rosyjskiej w poszczególnych okresach rozwoju ruchu proletariackiego w Rosji.

Złożona, pełna poszukiwań była droga twórcza Wieriesajewa. Konty-

nowań on tradycje wielkich klasyków dziewiętnastowiecznej prozy rosyjskiej, wraz z Gorkim, Kuprinem, Buninem, Czechowem zajęł trwałe miejsce w przedrewolucyjnej prozie rosyjskiej.

Pisarstwo Wieriesajewa niesłusznie pozostawało i nadal pozostaje w cieniu tych wielkich nazwisk, czego dowodem jest stosunkowo małe zainteresowanie jego dziełami ze strony badaczy historii literatury.

Dotychczasowa literatura krytyczna o Wieriesajewie nie jest bogata. Poza niewielką liczbę opracowań, które sprostowały wymaganiom naukowym, dźwieszyszy badacz rozporządza wprawdzie licznymi pracami przytoczonymi skłami, recenzjami i wypowiedziami krytyków, ale mają one w większości niską wartość poznawczą.

Działalność literacka autora Na bezdrożu obejmuje kilka faz rozwojowych, którym odpowiadały również okresy zmiennego zainteresowania pisarzem ze strony ówczesnej krytyki rosyjskiej.

Wczesne utwory W. Wieriesajewa, powstałe w latach osiemdziesiątych /cykl wierszy lirycznych oraz opowiadania: Niepodziwiony chłopiec, Zagadka Porwy/, nie przyciągnęły uwagi ówczesnej rosyjskiej krytyki literackiej. Dopiero w roku 1895, kiedy w czasopiśmie "Russkoje bogactwo", wierszym tradycjom narodnikom, ukazała się powieść o wymownym tytule Na bezdrożu, odzwierciedlająca bankructwo ideologii narodnikowej w latach osiemdziesiątych, na łamach prasy rozgorzały żywe spory, dyskusje i polemiki wokół tego utworu.

Szczególnie ostro i wrogo zareagowali na powieść krytycy o orientacji liberalno-narodnikowej: Mikołaj Michajłowski i Aleksander Skabiczewski, którzy w swoich artykułach i wypowiedziach błędnie interpretowali treść utworu, niesłusznie przejastrawiając niektóre jego aspekty ideowe.

Skabiczewski, analizując postawę Dymitra Czekanowa, jego rozczarowanie do życia i wszelkiej działalności społecznej, nie wnikając w przyczynny tragedii bohatera, zapytywał z Ironią:

"A służba w ziemiście, walka z tyfusem i cholera - czy to nie jest idea, nie sztandar, nie gwiazda przewodnia, nie droga wiodąca do celu?"⁵

Natomiast Michajłowski próbował wszelkimi siłami doszukać się w powieści Dymitra cech Turgeniewowskiej! Bazerowa i nazwał go nawet "zbieg-

nym człowiekiem".⁴

Tego rodzaju zestawienia i porównania nie służyły dynamicznej znajomości i scharakteryzowaniu u Wieriesajewa wspólnych elementów z prozą Turgeniewa w celu udokumentowania ciągłości pewnych tradycji historycznoliterackich. Swoimi uwagami przeciwnicy obozu socjaldemokratycznego starali się tylko oszabić społeczną wymowę powieści Na bezdrożu.

Rozważania i dyskusje nad twórczością Wieriesajewa odbyły się w 1898 roku, po opublikowaniu cyklu Szkiców i opowiadań, do którego weszły następujące utwory: Na martwej drodze, Tomarzyśże, Porwy, Piękna Helena, Zagadka, Na bezdrożu, Epidemia.

Szczególnie duży rezonans społeczny wywołało opowiadanie Epidemia. Myślą przewodnią wszystkich artykułów i recenzji omawiających ten utwór była teza, że Wieriesajew jest pisarzem, który - podobnie jak i jego bohaterowie - znajduje się na bezdrożu ideowym i jako prozaik nie rokuje żadnych nadziei na przyszłość.⁵

Na wszystkie zarzuty i ostre uwagi krytyki liberalnej i narodnikowej odpowiedział pisarz cyklem opowiadań o wsi /Lizar, W suchej mgle, W pobiedzhu/, w którym zdecydowanie i otwarcie opowiedział się po stronie obozu marksistowskiego.

Utwory te spotkały się z przychylną oceną Iwa Tołstoja, który dosłownie w nich nawiązało do poetyki powieści I. Turgeniewa. Fakt ten odnotowała M. Wodowozowa, która pisała do Wieriesajewa w 1901 roku:

"Bańskie opowiadania bardzo mi się podobały. Lew Nikolajewicz mówi, że tyle w nich uczucia w opisach przyrody rosyjskiej, że miejscami przypominają mi prozę Turgeniewa".⁶

Przychylnie ocenili nowe zjawiska w prozie Wieriesajewa również A. Czechow, który w liście do Aleksieja Suworina z dnia 1-go lipca 1903 roku napisał:

"Radzę czytać baletystykę - polecam opowiadania Wieriesajewa z drugiego tomu. Z pewnością się Panu spodobają."⁷

Na początku XX wieku, kiedy właśnie wykrytalizowała się już światopoglądowa postawa Wieriesajewa, chwilowo ustały spory o wymowę ideową jego utworów, a krytyka na czele z Anatolem Żmuczarskim zaliczyła go do grona pisarzy rewolucyjnych, tworzących sztukę o określonej orientacji społeczno-politycznej, głęboko zaangażowaną w sprawy narodu.⁸

Duży rozgłos przyniosły pisarzowi dwa kolejne utwory: Pamiętnik Je-

karza /1900/ oraz powieść Dwa zgony /1903/ zawierające ostrą krytykę ustroju społeczno-politycznego ówczesnej Rosji. I jeszcze w licznych wypowiedziach krytycznych o Pamiętniku lekarza brakowało sprowania go jako zjawiska literackiego, bowiem większość recenzentów sprowadzała swe uwagi do atakowania obywatelskiej i społeczno-politycznej postawy autora, to po opublikowaniu pierwszej części powieści Dwa zgony zatytułowanej Zgon Andrzeja Iwanowicza /1908/ zamieszczono w gazecie "Rosija" następującą wzmiankę:

"W. Wieriesajew, sądząc po Zgonie Andrzeja Iwanowicza jest pisarzem tej samej szkoły, co M. Gorki - to nowy władca myśli czytelnika rosyjskiego."⁹

W krytyce rosyjskiej początku XX wieku coraz częściej zestawiano i porównywano twórczość tych dwóch prozaików. Recenzując pierwszy tom Wydamictwa "Znanije" /1903/, w którym obaj pisarze zamieścili swoje utwory, Lew Wołżowski podkreślił:

"Temu samemu, co poemat Gorkiego - wielkiemu szacunokowi do szczerzej prawdy poświęcone jest opowiadanie W. Wieriesajewa Przed zasłoną.¹⁰ Działalność Wieriesajewa w Wydamictwie "Znanije" skuniałającym czotowych pisarzy - realistów oraz jego współpraca z Maksymem Gorkim, budziły niekiedy nieprzychylny stosunek do pisarza ze strony niektórych krytyków.

Recenzując Wieriesajewa bajkę wschodnią pt. Gwiazda, niejaki N. Starodum podkreślił:

"Wiestety, okazało się, że Wieriesajew jest pisarzem tej dziwnej nowej plejady bosiackiego Homera, Maksyma Gorkiego"¹¹

Serię ostrych i napaściwych ataków pod adresem pisarza wywołał demaskatorski charakter dwóch kolejnych cykliów jego utworów: Opowiadania o wojnie japońskiej /1904-1906/ oraz szkiców Na wojnie japońskiej opublikowanych w Wydamictwie "Znanije". W prasie ówczesnej coraz częściej podkreślano, że twórczość jego pobawiona jest wszelkich wartości zarówno ideowo-estetycznych jak i artystycznych.¹²

Odmienne stanowisko w ocenie opowiadań Wieriesajewa zajęli zwolennicy sztuki realistycznej na czele z Maksymem Gorkim, którzy zaliczyli do najlepszych po Tolstoju i Garsyjnie utworów o tematyce wojennej.¹³ W 1908. roku pisarz zakończył pracę nad powieścią Ku Żyju. Już po

opublikowaniu pierwszych jej rozdziałów, w gazetach i czasopiśmie rosyjskich pojawiły się liczne recenzje. Początkowo większość krytyków zaliczyła nową powieść do najlepszych utworów literackich ostatnich lat. Kiedy jednak powieść ukazała się w całości i ostatecznie poznano jej założenia ideowe, przychylny ton wypowiedzi krytycznych. radykalnie zmienił się na bardziej powściągliwy, a czasami nawet ostry, krytykujący rewolucyjną postawę autora. Pisano wprawdzie, iż Ku Żyju zawiera sporo materiałów niezbędnych do poznania i zrozumienia, współczesnej epoki¹⁴, ale z punktu widzenia wartości artystycznych i ideowych zaliczano ją do najslabszych utworów pisarza. Wieriesajew dostarczył wkrótce wszystkie słabe strony swojej powieści i zaliczył ją do nieudanych: prób odzwierciedlenia swoich poglądów ideowych w trudnym okresie po upadku rewolucji 1905 roku¹⁵.

Zamiar ten zdołał w pełni zrealizować w następnym utworze o charakterze programowym, w świetnym esejju o sztuce pt. Żywe życie /1910/ przychylnie przyjętym przez wielu krytyków. Podkreślano wówczas, że Żywe życie jest śmiałym wystąpieniem przeciwko szerzącym się w Rosji nastrotjom dekadentckim, że utwór jest wielkim wydarzeniem nie tylko w życiu literackim, lecz także w społecznym życiu Rosji początku XX wieku, stuznie zaliczono ten esej do szczytowych osiągnięć piarstwa Wieriesajewa¹⁶.

W uwagach i wystąpieniach innych krytyków spuścizny Wieriesajewa omawianego okresu znajdujemy w zasadzie te same oceny. Podkreślano demokratyczny charakter powieści i opowiadań autora Na bezdrożu, stylizowano umiętność prawdziwego spojrzenia na rzeczywistość, akceptowano, bądź krytykowano jego dzieło literackie.

Stwierdzenie przewidujące się przez większość artystów krytycznych o Wieriesajewie, że piarstwo jego są aktualnością odzwierciedlenia istotnych problemów społecznych wyróżnia się na tle prozy rosyjskiej końca XIX i początku XX wieku, nie wyjaśnia jednak sukcesu ani niepowodzeń artysty, nie ujawnia specyfiki jego warsztatu literackiego.

Cytowani recenzenci Wieriesajewa ograniczali swe zainteresowania przede wszystkim do problematyki i wymowy ideowej jego utworów, starając się je objąć uwarunkowaniami społeczno-klasowymi. Natomiast ocena walorów artystycznych prozy pisarza interesowała krytyków w stopniu minimalnym i sprowadzała się zazwyczaj do lapidarynych i ogólnikowych sformułowań. Widać to chociażby na przykładzie następującej opinii Piotra Struwe, redaktora gazety "Nowoje słowo":

"Pęaska powieść Epidemia wydrukowana będzie w naszym czasopiśmie. Chcielibyśmy tylko jednej uwagi. Należałoby więcej uwagi skłonić na psychologicznie przedstawicieli obozu marksistowskiego - ich przemyślenia, uczuciach i doznaniach. Taki np. Dajew - nie tylko mądre ksiądzki studium i dyskutuje o nich, ale żyje silnymi uczuciami społecznymi - zmianą trosk i zmartwień z jednej strony, a radością i zachwytem z drugiej. A u Pana "dusza jakby pozostaje monopoliem narodniczkich ideał".¹⁷ A oto co pisze jeden z recenzentów Opowiadań o wojnie japońskiej: "Proza Wieresa jest pozbawiona jest wartości artystycznych, to tylko fotografia i to w dodatku nie przekonująca, gdyż przypomina raczej szereg amegdot niż rzeczywistych opisów zdarzeń".¹⁸

Tego rodzaju opinii można by przytoczyć więcej, nie są one jednak najważniejsze dla oceny stanowiska współczesnych pisarzy krytyków, i - jak to już podkreślono - zajmowały w ich wypowiedziach miejsce marginesowe.

Jakkolwiek więc już za życia Wieresa, jego dzieła przyciągały uwagę krytyków, pisarzy i publicystów, to nie było żadnego systematycznego ich opracowania, które sprostowałoby wymaganiom naukowym.

Primaoczty to między innymi okoliczność że albo życie i twórczość pisarza nie były jeszcze okreśsem zamkniętym i silną rzeczą każda próba komentowania tej prozy mogła być tylko fragmentaryczna, albo też wynikało to stąd, że stosowano ją do innych założeń programowych /np. do szerzenia określonej propagandy ideologicznej celowo wypracując i błędnie interpretując powieści i opowiadania pisarza/.

Dalsze próby nad spuścizną literacką Wieresa poszły w kierunku jej pogłębianego syntetycznego ujęcia.

Pierwsze próby całościowego i systematycznego opracowania dorobku artystycznego Wieresa, podjęli dopiero w naszych czasach J. Kozłowski i J. Babuszkina.

Oceną wspólną tych krótkich szkiców, posiadających formę wstępu do wydan prozy Wieresa, jest ich charakter porządkujący wreszcie - niejako ustalania o życiu i pracy literackiej pisarza, którą autorzy uzupełniają własnymi spostrzeżeniami, wydobywając na plan pierwszy głównie humanistyczny charakter jego twórczości i podkreślając jej duże wartości poznawcze i ideowe. Jednak wciąż jeszcze brakuje w tych niewielkich tekstach krytycznych oceny dzieł Wieresa w oparciu o kryteria estetyczne, a nie - jak to poczynili badacze ideowo-polityczne.

Porządkowanie materiału o działalności literackiej pisarza, dokonane przez Kozłowa i Babuszkina, stworzyło jednak grunt do dalszych, bardziej wnikliwych badań nad dorobkiem artystycznym Wieresa, które kontynuowali: A. Siemko, G. Browman, F. Prokajewa, P. Kulieszow.²⁰

Krytycy i badacze ci poczynili udane próby częściowej oceny twórczości Wieresa w oparciu o kryteria estetyczne, starając się uwypuklić jego osiągnięcia nowatorskie /nie tylko w zakresie problematyki utworów, lecz wskazując także na niektóre aspekty formalne, jak np. autobiograficzny aspekt narracji, czy elementy publicystyczne, tak bardzo charakterystyczne dla pisarza/.

I jeżeli Siemko i Browman rozpatrują te zagadnienia w oparciu o całokształt twórczości Wieresa, starając się scharakteryzować jego ewolucję ideowo-artystyczną, to Prokajewa widzi potrzebę szczególne starannego zbadania jego działalności literackiej, obejmującej okres do 1907 roku, w celu bardziej wnikliwego spojrzenia na styl i węgę twórczą pisarza.

Wreszcie Kulieszow w artykule zamieszczonym w swoich Wykładach z literatury rosyjskiej końca XIX i początku XX wieku, próbuje bliżej określić pojęcie Wieresa, w przedrewolucyjnej literaturze rosyjskiej, zestawiając i porównując jego twórczość z innymi wybitnymi pisarzami tego okresu jak Gorki, Kuprin, Andrejew, z którymi to Wieresa wspólnie przygotowywał drogę sztuce realizmu socjalistycznego, pozostając jednak do końca swego życia pisarzem tradycyjnym na modłę rosyjskiej prozy XIX wieku.

Z przedstawionego tu w bardzo ogólnym zarysie stanu rosyjskich i radzieckich badań nad twórczością Wincentego Wieresa, wynika, że większość wspomnianych artykułów i rozpraw zawiera sporo trafnych i oczywistych spostrzeżeń, a niektóre z nich /jak np. prace Siemki, Browmana, Prokajewej, Kulieszowa/ są niewątpliwie wartościowymi opracowaniami z punktu widzenia naukowego poznania jego dorobku literackiego. Jednak w zakresie wyjaśnienia metody artystycznej pisarza, jego estetyki oraz wycozywającej oceny roli, jaką odegrał on w procesie literackim końca XIX i początku XX wieku krytycy i badacze spuścizny artystycznej Wieresa nie powdzielili jeszcze wszystkich.

Dotychczasowe analizy i prace krytyczne, poświęcone twórczości tego pisarza nie są więc mimo wszystko oczekiwany syntezami omawia-

jącymi wszechstronnie i dogłębnie jego działalność literacką. Skrzyć mogą jedynie jako studia wstępne do szerszego i pełniejszego jej opracowania, którego potrzeba nie ulega wątpliwości dla dzisiejszego historyka literatury.

P R Z Y P I S Y

1. Zob. Wstęp J. Babuszkina W: Wieresajew, Sbranije soczinenij w piati tomach, t. I, Moskwa 1961, s. 3.
2. Zob. G. Browman, W.W. Wieresajew. Żiźń i tworczestwo, "Sowietcki pisatel", Moskwa 1959 P. Kuleszow, W.W. Wieresajew w: P. Kuleszow, Lekcyy po istorii russkoj literatury konca XIX - nachala XX w T. Prokajewa, Tworczestwo W.W. Wieresaiewa konca XIX - nachala XX wiekow /1881-1907/, Moskwa 1967 A.F. SiLenko, W.W. Wieresaiew. Kritiko - biograficzieskij oczlerk tulskoje kniżnoje Izdatielstwo, 1956.
3. "Nowosti", 1895, No 253. Wszystkie pozostałe cytaty z literatury rosyjskiej przytaczam w tłumaczeniu własnym - M.N.
4. "Russkoje bogatstwo", 1899, No 1, s. 83.
5. "Odiesskije nowosti", 1898, No 4498: M.A. Protopopow, "Etallietristy nowlejszej formaczi", "Russkaja myśl", 1900, kn. IV. Zob. także w M.A. Protopopow "Kriticzieskije statiji", Moskwa 1902, s. 405-416 J. Babuszkina, Primeczanija w: W.W. Wieresaiew, Sbranije soczinenij w diati tomach, t. I, Moskwa 1961, s. 462-463.
6. W. J. Nolde, Tworczestwo W.W. Wieresaiewa w dorlewoilucyjnomoj Rossii, DiSSERTACIJA, Moskwa 1948.
7. A.P. Cziechow, Pożnoje sbranije soczinenij, t. 20, Moskwa 1951, s. 117.
8. A.W. Kuszcziarskij, "O chudożnikach woobsczie i niekotorych chudożnikach w czelastnosti", "Russkaja myśl", 1903, No 2, s. 91-92.
9. Old Gentelman, Litteraturnyj album, "Rossija" 1900, No 338.
10. W.W. Wieresaiew, Sbranije soczinenij w piati tomach, t. 2, Moskwa 1961, s. 193.
11. "Russkij Wiestnik" 1903, kn. XII, s. 815-820.

12. Zob. np. "Wiestnik Jewropy", 1908, kn. 6, s. 835 "Obrazowanije", 1907, No 8, s. 92-95.
13. "Odiesskije nowosti", 1907, No 7259 "Russkije wiadomosti" 1908, No 169.
14. Zob. "Nowaja Rus", 1909, No 83.
15. W.W. Wieresaiew, Sbranije soczinenij w piati tomach, t. 4, Moskwa 1961, s. 517.
16. S. Kotlonowskaja, "Kriticzieskije etudy", SPb, 1912, s. 22.
17. Browman G., W. Wieresaiew. Żiźń i tworczestwo, "Sowietkij pisatel", Moskwa 1959.
18. "Wiestnik Jewropy", 1908, kn. 6, s. 835
19. Zob. Wstęp J. Babuszkina w: W. Wieresaiew, Sbranije soczinenij w diati tomach, t. 1, Moskwa 1961 W.W. Kozłinow, W.W. Wieresaiew Kritiko - biograficzieskij oczlerk [w:] W.W. Wieresaiew, Powiesti i rasskazy, Moskwa 1956.
20. G. Browman, W.W. Wieresaiew. Żiźń i tworczestwo, "Sowietkij pisatel", Moskwa 1959 F. Kuleszow, W.W. Wieresaiew w: F. Kuleszow, Lekcyy po istorii russkoj literatury konca XIX - nachala XXw. T. Prokajewa, Tworczestwo W.W. Wieresaiewa konca XIX - nachala XX wiekow /1881-1907/, Moskwa 1967, A. F. SiLenko, W.W. Wieresaiew. Kritiko - biograficzieskij oczlerk, tulskoje Kriżnoje Izdatielstwo, 1956.-

Резюме

Викентий Викентьевич Вересаев /1867-1945/, русский писатель польского происхождения был одним из лучших представителей реализма в русской литературе конца XIX начала XX века.

Критическая литература о Вересаеве не является богатой. Во многих критических статьях, возникших еще при жизни писателя, исследователи творчества Вересаева главное свое внимание сосредоточивали прежде всего на пробылематике и идейном смысле его произведений.

Первые научные статьи о произведениях этого писателя появились лишь в наше время. К ним принадлежат работы: В.Кожикова, В.Вагущкина, Т.Прокаевой и Г.Бровицкая.

Исследователи творчества Вересаева пытались показать его роль в русской литературе конца XIX — начала XX века, стараясь одновременно проследить некоторые художественные черты его прозы (например: автобиографические и публицистические элементы характерные для многих повестей и рассказов писателя).

Однако в области художественного метода Вересаева, его эстетики и поэтики вычленения роли, какую он сыграл в русском литературном процессе конца XIX и начала XX века в литературной критике не сказано еще ничего.

Томаш Лявот

Вопросы реализма в творчестве
И. Стахлевича

В целом литературная и публицистическая продукция И. Стахлевича в период Второй Республики д.д. в основном относится к творчеству в Стахлевича (1920) /1/ в том числе в форме работы с феноменом войны. Исследование творчества Стахлевича с точки зрения его творчества с точки зрения феномена войны.

Вопросы реализма в творчестве Стахлевича с точки зрения феномена войны. Исследование творчества Стахлевича с точки зрения феномена войны.

Вопросы реализма в творчестве Стахлевича с точки зрения феномена войны. Исследование творчества Стахлевича с точки зрения феномена войны.

Вопросы реализма в творчестве Стахлевича с точки зрения феномена войны. Исследование творчества Стахлевича с точки зрения феномена войны.